

Széljegyzetek a magyar könyvtári rendszer három fejlesztési stratégiájához

Örvendetes tény, hogy a Művelődési és Köznevelési Minisztérium Kulturális Örökség Főosztálya pályázatot írt ki a magyar könyvtári rendszer fejlesztési stratégiájának kidolgozására. Kevésbé szerencsés momentum, hogy a pályázatok megrásására rendelkezésre álló idő igen rövid volt, amit azonban nagyban enyhít az a tény, hogy a három legjobbnak ítélt dolgot egy szélesebb körű vita elindítása végett közreadták a TMT hasábjain.

Az alábbiakban nem egy újabb koncepciót kívánnék a megjelent három mellé állítani, sőt még a felvetődő kérdések teljes körét sem fogom érinteni írásomban. Arra sem vállalkozhattam, hogy a három dolgot egymással ütköztessék, de nem lehetett azért nem észrevenni, hogy – a különbözőségek ellenére is – a három szerző sok gondolata „rímel” egymásra, és talán nem érdektelen ezeknek a „kettes- és hármashangzatoknak egész akkorddá” való kiegészítése. Az olvasás közben támadt néhány gondolat széljegyzetként való leírása mellett talán ez az, amiben többet próbál adni az alábbi írás. Két témakör köré csoportosítottam mondandómat: az első a tág értelemben vett *könyvtári intézményrendszer*, a második az *elektronikus könyvtár*.

Az intézményrendszer

A könyvtári törvény előkészületei közepette különösen nagy hangsúllyal vetődnek fel az intézményrendszer kérdései.

Elgondolkodtató *Bakonyi Géza* [1] megállapítása, miszerint „...nálunk még mindig ragaszkodnak az intézmények hagyományos, kizárólagosan a fenntartó típusától függő felosztásához”, és „...nem lenne szabad megfélemlíteni a felhasználók típusa által megkövetelt szakmai felosztásról” (p. 398). Mindez nem csupán „módszertani” kérdés.

Sokkal inkább a könyvtárosok és a könyvtári intézményrendszer *megosztottságát* juttatja eszembe.

Pedig egy partikuláris érdekek mentén szabdalt közösség aligha fog tudni érdemben fellépni közös érdekeinek érvényesítése érdekében, holott egységes fellépésre nagy szükség lesz a fejlődés, például „...a szerzők, kiadók, könyvtárak és az »olvasók« újfajta kapcsolatrendszer[nek]” (*Horváth Péter* [2], p. 376) kialakításakor megvívandó csatákban.

Gondoljunk csak a szűkebb szakmai rétegek számára készülő tudományos publikációk drágaságát megszüntetni kívánó megoldások körüli vitákra. Az elektronikus folyóiratok megvalósításában sokan szánnának főszerepet a könyvtáraknak, és nyilvánvaló, hogy a kereskedelmi kiadók nem feltétlenül érdekeltek abban, hogy extraprofitjukról kényszerítő körülmények nélkül is lemondjanak.*

Márpedig a markáns érdekérvényesítés ma és várhatóan a közeljövőben is elengedhetetlen lesz. Ráadásul – ahogy *Sonnevend Péter* [3] példája a színházjegyek áráról (388) is mutatja – a kulturális élet különböző szférái között is jellemző a megosztottság, és az érdekek egymás rovására történő érvényesítése sem ritkaság.

Együttműködésre volna tehát szükség legalább a könyvtáros szakmán belül. Együttműködnünk azért is kellene, hogy ne dolgozzunk párhuzamosan ugyanazon problémák megoldásán. *Bakonyi Géza* talán túl sötét képet fest e tekintetben, de azért nem véletlen, hogy azt írja: „...senki nem bízik a másokban, mindenki mindent »maga alá« akar gyűjteni” (396).

Megjegyzem, hogy a dolgozatokból nem csak azért bukkan ki itt-ott az indulat, mert a megrásra hagyott idő rövid volt. Az indulatosság a szakma közéletét is nagymértékben mutatja.

* A témáról szól többek között *R. Atkinson*: Library functions, scholarly communication, and the foundations of the digital library: laying claim on the control zone c. cikke. = *Library Quarterly*, 66. köt. 3. sz. 1996. p.239–265.

Nem indulatosak Horváth Péter mondatai a történetileg kialakult könyvtári rendszerről (376), pedig lehetnének azok is. *Zsidai József* közismert javaslata* ugyanis sok vitát kavart, és éppen az intézményrendszerrel kapcsolatosan. A vitákból egyvalamit leszűrhetünk. El kell gondolkodnunk az *országos szakkönyvtárak* helyzetén, de csak gondos megfontolás után születhet bármilyen döntés, tehát fennmaradásuk vagy megszűnésük kérdése intézményről intézményre másként fog eldőlni, és másként is kell eldőlnie.

A *központi szolgáltatások* – vagy a Sonnevend Péter javasolta szóhasználattal „országos szolgáltatások” (384) – kérdése a könyvtarostársadalom igen sok tagját és szervezetét foglalkoztatja. Valójában ennek a problémának nem feltétlenül egy fejlesztési koncepcióban kellene megjelennie, de nem véletlen, hogy Bakonyi Géza dolgozatában is előkerül ez a mindmáig megoldatlanul maradt kérdéskör (398–399).

Alighanem hasonló természetű kérdés, de ismét csak teljes joggal vetődik fel a statisztikai rendszer elégtelensége is (389).

Érdekes még egy gondolat erejéig visszatérnünk az együttműködés kérdéséhez, és kiemelni, mennyire fontos az, amire Sonnevend Péter is felhívja a figyelmünket. Nevezetesen, hogy az együttműködés sok esetben egy szűkebb kör nagyobb mértékű felelősségvállalását jelenti (383).

Fontosnak látom Horváth Péternek a meglévő megyei könyvtárak *közvetítő funkciójáról* tett megállapítását (376 és 378). Történetileg kialakult szerkezetéről van itt szó, amelybe új tartalmat igazán az új technológiák tölthetnek. Aligha voltunk és leszünk képesek hagyományos módon teljes értékű tudományos könyvtárakat a vidéki értelmiség rendelkezésére bocsátani ott, ahol nem működik jelentősebb egyetemi könyvtár. Szükség viszont volna a szakmai tudományos művelődésre, tehát megoldást kell találni. A legjobb lehetőséget erre csak egy elektronikus (virtuális, digitális – ahogy tetszik) könyvtár útján nyújthatjuk.

Az elektronikus könyvtár

Valóban nincs miért szégyenkeznünk a hálózatok használatán (376), hiszen „Az elmúlt 5 év összességében a régió országai közül Magyarországon a legmagasabb az egy főre eső információs technológiai beruházások összege”, és „A virtuális és elektronikus könyvtárak létrehozásával ... a magyar szakemberek számára rendelkezésre áll ... egy olyan »virtuális tér«, ahol kapcsolatba léphetnek az információs technológiában is élen járó országok szakembereivel”(393).

Egyet kell értenünk Horváth Péterrel abban is, hogy ezeket az előnyöket ki kell használnunk (376), és azzal is, amit Bakonyi Géza fogalmaz meg: „[a könyvtáraknak] nem szabad engedniük, hogy az általuk felhalmozott és feldolgozott információt ne maguk szolgáltatassák, e szolgáltatások technológiáját és technikáját ne maguk oktassák” (393).

Ehhez szinte minden olyan kérdésen gondolkodnunk kell, amely Horváth Péter dolgozatában *apró betűvel* szerepel (377). Sokan bizonyára úgy gondolják, hogy ezeket a problémákat nem idehaza kell megoldanunk, ahogyan az elektronikus kiadványok és a kiadók jövője sem az itteni léptékekben izgalmas kérdés. Ebben van is némi igazság. Nem várhatunk azonban mindenben a „fejlett Nyugatra”.

Ráadásul a megoldások keresésével és sikeres megtalálásával szakmánk *dinamizmusát* bizonyíthatjuk, ahelyett, hogy tehetetlenségünkkel festenénk magunkról kedvezőtlen képet.

Vegyünk egy példát. A Magyar Elektronikus Könyvtár létrehozása – érje bármely kritika is – jól mutatja, hogy itthon is teremthetünk az új elektronikus világba illeszkedő intézményeket, találhatunk hasznosítható megoldásokat.

Sonnevend Péter említi az *információs szabadság* fontosságát (385). Erre „rímel” Bakonyi Géza, amikor kiemeli a demokrácia továbbfejlődését szolgáló, valamint a kulturális elmaradottság és a társadalmi egyenlőtlenségek megszüntetésében is szerepet játszó alkalmazásokat (394). A hálózat (szólás)szabadságot hirdető lelkes építői világszerte éppen ezeket az értékeket képviselik. Nem elég azonban „vigyázó szemünket” a világra vetnünk, hanem tevélegesen kell közreműködnünk az elektronikus könyvtárak kiépítésében, a felhasználók oktatásában, a döntéshozók meggyőzésében még akkor is, ha esetenként csak kis léptékű fejlődést tudunk előmozdítani.

Ha nem számolunk az elektronikus könyvtár létevel, azzal, hogy a papíralapúak mellett egyre több elektronikus dokumentumot kell kezelniük (377), akkor a magyar könyvtárügy nem szállhat fel semmiféle „gyorsvonatra”, és az egyre inkább elengedhetlenné váló stratégiai tervek (383) helyett csak taktikáink lesznek a másnapi túlélésre.

Irodalom

- [1] BAKONYI G.: A nemzeti könyvtári informatikai stratégia megfogalmazásának kísérlete. = TMT, 43. köt. 10. sz. 1996. p. 392–400.
- [2] HORVÁTH P.: A magyar könyvtári rendszer fejlesztésének stratégiája. = TMT, 43. köt. 10. sz. 1996. p. 375–380.
- [3] SONNEVEND P.: A hazai könyvtári rendszer fejlesztési teendői. = TMT, 43. köt. 10. sz. 1996. p. 381–391.

Koltay Tibor
(Gödöllői Agrártudományi Egyetem Központi Könyvtára)

* A Könyvtári Figyelő 1996. 2. számában olvasható a javaslat és egy sor reagálás is.